

XVI. századi költészetünk anyagában igen sok az ismeretlen szerzőjű ének, számos esetben bonyolult filológiai problémák húzódnak meg a szövegek háttérében. Varjas Béla sallangmentesen, példaszzerű tömörséggel, precízen, s ugyanakkor ökonomikusan állította össze a jegyzetanyagot, amely a legfontosabb kérdésekre szinte mindenütt választ ad, s hathatósan elősegíti az olvasó tájékozódását. Csupán elvétve merül fel némi pontosítás szükségessége (pl. a Pompéry-kódex nem az Egri Tanárképző Főiskola Könyvtárában, hanem az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban található, 1009. l.). Másutt viszont a jegyzetek tömörsége sem akadályozza meg a szövegek gondozóját abban, hogy az újabb kutatási eredményekre utaljon, új és fontos vizsgálódási szempontokra hívja fel a figyelmet. (Így pl. a 138. sz. vers jegyzetében említi Tinódi Habsburg-ellenességét, Szapolyai-pártiságát, amelynek mindeddig többnyire az ellenkezőjét emlegette a szakirodalom.) Olykor egy-egy sajtóhiba felbukkan, ez azonban terjedelmes 16. századi szövegek közlésekor szinte elkerülhetetlen, főként ha az adott helyeken nem ritkán a textológusok álláspontja sem egységes a korabeli kiejtés és a mai helyesírás megfeleltetését illetően.

A kötetek használatát kitűnően segítik a szómagyarázatok, s ugyancsak nagy segítséget jelent a szerzők és a kezdősorok betűrendes mutatója is. Egy ilyenfajta összeállítás iránt már régóta széles körű igény mutatkozott, hiszen reneszánsz költészetünk számos darabjának egyáltalán nem volt modern kiadása, vagy ha volt is, ma már legfeljebb a szakemberek szűk rétege férhetett hozzá. A régóta várt gyűjtemény a kutatók figyelmét is számos, eddig nem vizsgált összefüggésre irányíthatja rá, az érdeklődő olvasóknak pedig árnyalt és szakszerű képet ad költészetünk egyik ellentétékel terhes, mégis gazdag korszakáról.

Bitskey István

Magyar Irodalmi Hagományok Szlovákiai Lexikona Szerk. Csanda Sándor. Bratislava, 1981. Madách K. 147 l.

A szomszédos országok magyar nemzetiségi irodalmainak önállósodási igényét mutatják azok az irodalomtörténeti összefoglalások és lexikonok, amelyek az erdélyi, a vajdasági, illetve a szlovákiai magyar irodalom regionális hagyományairól kívánnak képet adni. 1971-ben jelent meg Bori Imre *Irodalmi hagyományaink* című szöveg-

gyűjteménye „kilenc évszázad írásaiból”, majd 1975-ben *Irodalmunk évszázadai* című népszerű történeti összefoglalása: mindkét könyv azt az irodalmi kultúrát mutatta be, amely a történelmi Magyarország déli vidékein (pontosabban a későbbiekben Jugoszláviához csatolt területein) bontakozott ki a középkortól az első világháborút lezáró békeszerződésig. 1981-ben jelent meg a *Romániai magyar irodalmi lexikon* első kötete, amely az erdélyi magyar nemzetiségi irodalom alkotó egyéniségei és irodalmi intézményei mellett az erdélyi irodalmi hagyományok jelenkori gondozását is bemutatja. Némiképpen sajátos vállalkozás a Pozsonyban közreadott *Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona*, amely a mai szlovákiai terület korábbi (1918 előtti) irodalmi hagyományait tárja fel. Főszerkesztője Csanda Sándor, a pozsonyi Komenský Egyetem magyar tanszékének tanára, szerkesztői Benkő László, Garaj Lajos és Turczel Lajos, munkatársai Révész Bertalan, Szeberényi Zoltán, Tözsér Árpád, Varga Erzsébet és Zsilka Tibor.

Felvetődhet a kérdés (mint néhány bíráló mutatja, fel is vetődött), hogy szükség van-e ilyen lexikonra, s egyáltalán lehetséges-e ilyen lexikont összeállítani. Hiszen már a lexikon gyűjtőkörét meghatározó koncepció is lényegében nélküli a történetiség elvét, amely el különben minden irodalomtörténeti kutatómunka kiindulása kell, hogy legyen. Szlovákia, mint politikai és földrajzi fogalom ugyanis csupán 1918 (pontosabban 1920: a trianoni békeszerződés aláírása) óta (mint állam pedig csupán 1969: a csehszlovák állam föderatív átszervezése óta) létezik; korábban a terület Felső-Magyarország, illetve Felvidék néven volt ismert, s a pusztán földrajzi (tájföldrajzi) értelemben körülírható országrész korántsem volt azonos a szlovák föderatív állam mai területével. (Ebben a tekintetben a Felvidék nem hozható Erdéllyel analógiába, minthogy ez utóbbinak a politikai autonómia tradícióját is magába foglaló regionális hagyománya volt.) A szlovákiai magyar irodalom fogalomköre ilyen módon csupán az 1918 utáni fejlemények esetében használható, minden fogalmi visszavetítés ellenkezik a történetiség elvével, és tudományosan semmiképpen sem tartható. (Ezt azért kell elmondani, mert némely szlovákiai kiadványtól nem idegen az a gondolat, hogy a mai Szlovákia fogalmát történelmietlen manipulációk tárgyává tegye.)

Miután elvi álláspontunkat leszögeztük, hadd állapítsuk meg, hogy a szóban forgó lexikon kiadása mégsem volt haszontalan vállalkozás. Kétségtelenül van tudományos értéke is, minthogy

olyan adatokat közöl régebbi irodalmunk alkotó egyéniségeinek pozsonyi, kassai, eperjesi, komáromi stb. kapcsolatairól, amelyek más lexikonban érthető módon nem találhatók meg. (Mint a szerkesztő előszava elmondja, erre a szelektív adatközlésre tervszerűen törekedett a lexikon.) De talán még ennél is fontosabb a lexikon ismeretterjesztő és tudatformáló értéke, az a szerepe, amelyet az „irodalmi honismeret” fejlesztésében betölt. Úgy gondolom, hogy a szlovákiai magyar nemzetiség csak hasznát látja egy olyan könyvnek, amely szülőföldjének és anyanyelvi kultúrájának szerves történelmi kapcsolatait mutatja be, s minden adatával azt bizonyítja, hogy ez a nemzetiség nem véletlen jövevény azon a földön, amelyen ősidők óta lakik. Pozsony, Kassa, Komárom, Losonc, Rimaszombat vagy éppen Eperjes magyar irodalmi kultúrájának ismertetése az anyanyelvi tudat, a kulturális biztonságérzet fejlesztését is szolgálhatja, emellett rámutat arra a baráti együttműködésre is, amely a felvidéki városok magyar és szlovák értelmisége között fennállott az évszázadok folyamán.

Talán az eddiegiből is kitetszik, hogy a *Magyar Irodalmi Hagyományok Szlovákiai Lexikona* mit tartalmaz, pontosabban kikről közöl lexikoni cikkeket. Olyan írókról, akik a régi Felvidéken éltek, onnan származtak, vagy valami egyéb életrajzi kapcsolatban állottak ennek a vidéknek a tájaival, városaival. A lexikoni cikkek tartalmazzák az illető írók életrajzában és írói munkásságában felvidéki vonatkozásait, felsorolják az írói életrajzok jelenlegi tárgyi és egyéb emlékeit (emléktáblákat, szobrokat, emléknopokat). Emellett néhány a felvidéki városokban működő régebbi magyar irodalmi intézményről (társaságról, folyóiratról) is képet ad. Már említettem, hogy az írói életrajzokon belül a felvidéki kapcsolatok és vonatkozások domborodnak ki. Ezeknek a vonatkozásoknak a topográfiai elhelyezését igen megkönnyíti a lexikon függelékében elhelyezett magyar-szlovák helységnevtár. De lássuk a lexikoncikkék elkészítésének módszerét. Az Arany Jánosnak szentelt lexikoni cikkből például, nagyon helyesen, megtudjuk, hogy a *Katalin* és *A nagyidai cigányok* cselekménye a „mai Szlovákia területén” játszódik; kár, hogy a közelebbi meghatározás (t. i. az, hogy az első elbeszélő költemény cselekményének színhelye a Vágra néző Budetin vára) már elmarad. Megtudjuk azt is, hogy Arany milyen körülmények között látogatta meg Madáchtól 1862-ben Alsósztrégován s értesülünk a költő Karolovy Vary-ban (akkori

közkeletű nevén helyesebben: Karlsbadban) töltött gyógyüdüléseinek irodalmi eseményeiről is.

Érdekes utánanézni, hogy kik azok az írók, akiknek felvidéki életét és működését részletesebben mutatja be a lexikon. Írjuk ide nevüket: Ady Endre, Arany János, Balassi Bálint, Batsányi János, Bornemisza Péter, Csokonai Vitéz Mihály, Eötvös József, Faludi Ferenc, Gvadányi János, Gyöngyösi István, Jókai Mór, Juhász Gyula, Kármán József, Kazinczy Ferenc, Krúdy Gyula, Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Pázmány Péter, Petőfi Sándor, II. Rákóczi Ferenc, Tinódi Sebestyén és Tompa Mihály. (S mellettük természetesen egy sereg kisebb-nagyobb rangú író, írástudó, a XVII. században élt Aachs Mihály evangélikus lelkészről az ugyancsak XVII. századi és ugyancsak evangélikus lelkész Zólyomi Boldizsárig.) Azt azonban, úgy vélem, nem szabad elfelejteni, hogy nemcsak a zólyomi Balassi, a komáromi Jókai, az alsósztrégovai Madách és a szklabonyai Mikszáth, nemcsak a Szakolcán tanító Juhász Gyula, az Eperjesen vendégeskedő Petőfi és a Kassán nyugvó Rákóczi Ferenc élete és munkássága tartozik a szlovákiai magyar irodalom hagyományai közé, hanem a csáktornyai Zrinyi Miklós, az alsónyéki Vörösmarty Mihály, az alvinci Kemény Zsigmond és a szekszárdi Babits Mihály életműve és emlékezete is. Nélkülük nincs magyar irodalom, nincs szlovákiai magyar irodalom sem.

Pomogáts Béla

Oleg Roszszijanov: „A világ újra épül...” Petőfitől Mesterháziig. Bp. 1981. Európa K. 317 l.

Szakosodó világunkban a szakosodási hajlam már jó ideje utolérte a történelemmel, irodalommal foglalkozó szakembereket is. Egy történeti korszak vagy még inkább annak egy problémája, egy életmű, esetleg annak is csak egy vonulata – ez képezi a mai tudósok életművét. Petőfi-, Ady-szakértőkre, Nyugat-specialistákra, József Attila-kutatókra stb. tagozódik a tudományos élet. Egy-egy kiváló szintetizáló elme persze kivétel, de többnyire ritkán merészkednek el fő témájuktól a kutatók. Nincs ez másképp akkor sem, ha világ-irodalmi tárgyat választ a tudós. Ugyanez a helyzet a többi országban is. Így hát Oleg Roszszijanov könyve (és munkássága) a kivételek közé tartozik, mert Petőfitől a mai magyar irodalomig, lírát és prózát egyaránt figyelve, majd mindegyik jelentős alkotóval foglalkozik. És nem is akárhogyan. Többről van itt szó, mint a magyar iro-